

ماهیت خلقت از دیدگاه قرآن و روایات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

موضوع خلقت یکی از مباحث مهم و تامل برانگیز در آموزه‌های دینی است. در قرآن کریم و روایات اهل بیت نیز در مورد آفرینش و جوانب مختلف آن مطالب بسیاری وجود دارد که با بررسی و تحقیق در آن‌ها تا حدود زیادی ماهیت و چگونگی این موضوع روشن می‌گردد.

توجه به مظاهر خلقت و عبرت آموزی از عالم آفرینش بیانگر اهمیت و ضرورت تحقیق در امر خلقت است، به همین علت قرآن کریم همگان را به تامل و تفکر در خلقت دعوت نموده است.

در این تحقیق ماهیت و چگونگی خلقت از منظر قرآن کریم مورد بحث قرار گرفته است

از ویژگی‌های مهم خلقت می‌توان به علم و آگاهی، بی‌نیازی، قدرت، نظم و هماهنگی، نظام احسن، تداوم، آسانی در اعاده، تقدیم و تأخیر، آنی و تدریجی بودن، هدفمندی و وابستگی خلقت به اراده خالق اشاره کرد.

قرآن کریم به خلقت برخی از مخلوقات محسوس اشاره کرده است؛ علاوه بر این از خلقت موجوداتی غیر محسوس همچون ، فرشتگان و شیطان، جن، آخرت، غیب و شهود، نور و ظلمت، مرگ و زندگی و روح نیز یاد کرده است.

کلید واژه‌ها: قرآن، خلقت، ماهیت ، اوصاف ،انواع خلقت.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات.....	۱
۱- کلیات:.....	۲
۱-۱- ضرورت و اهمیت موضوع:.....	۲
۱-۲- اهداف و فواید تحقیق:.....	۲
۱-۳- بررسی پیشینه و سابقه:.....	۳
۱-۴- پرسش‌های تحقیق:.....	۳
۱-۵- فرضیه:.....	۴
۱-۶- روش تحقیق:.....	۴
فصل دوم: معنا و مفهوم خلقت	۱۱
۱-۲- تعریف خلقت	۱۲
۲-۲- حوزه معنا شناسی خلقت	۱۴
۳-۲- جایگاه و اهمیت خلقت در قرآن	۲۱
۴-۲- ضرورت شناخت خلقت.....	۲۳
۵-۲- دعوت به تفکر در مظاهر خلقت	۲۸
۶-۲- مبدأ و منشأ خلقت.....	۳۳
فصل سوم: اوصاف و ویژگی‌های خلقت	۳۹
۱-۳- علم و آگاهی در خلقت	۴۰
۲-۳- بی نیازی در خلقت	۴۲
۳-۳- قدرت در خلقت	۴۵
۴-۳- نظم و هماهنگی در خلقت	۴۹
۵-۳- نظام احسن در خلقت	۵۴
۶-۳- تداوم در خلقت	۵۸
۷-۳- آسانی در اعاده ی خلقت	۵۹

۶۵	۳-۸- خلقت به اراده ی خالق.....
۶۸	۳-۹- تقدیم و تأخیر در خلقت
۷۲	۳-۱۰- آنی و تدریجی بودن خلقت
۷۹	۳-۱۱- هدفمندی در خلقت
۸۴	۳-۱۱-۱- هدفمندی در خلقت انسان
۸۶	۳-۱۱-۲- خلقت و حدیث «لولاک».....
۹۳	فصل چهارم: مصادیق خلقت
۹۴	۴-۱- خلقت فرشتگان و شیطان
۱۰۰	۴-۲- خلقت جن
۱۰۲	۴-۳- خلقت آسمان و زمین
۱۰۵	۴-۳-۱- خلقت شب و روز
۱۰۹	۴-۴- خلقت دنیا و آخرت
۱۱۶	۴-۵- خلقت غیب و شهود
۱۲۳	۴-۶- خلقت نور و ظلمت
۱۲۵	۴-۷- خلقت مرگ و زندگی
۱۲۸	۴-۸- خلقت جسم و روح
۱۳۳	۴-۹- خلقت عالم ذر
۱۴۱	۴-۱۰- خلقت حیوانات
۱۴۶	نتیجه گیری
۱۴۷	فهرست منابع

مقدمه

در طول تاریخ هر انسانی که کمی اهل فکر و اندیشه بوده است همیشه در جستجوی این بوده که بداند، آیا این جهان آفریدگاری داشته است؟ آیا از بوجود آوردن این جهان هدف و منظوری در کار بوده است؟ و اصلاً هدف آفرینش چیست؟ و ما که در خلقت خود اختیار و اراده ای از خود نداشتیم پس چرا خداوند ما را آفرید؟ و برای چه هدفی به دنیا آمده‌ایم؟ در واقع انسان از همان ابتدای خلقت بشر در پی آن بوده که بداند فلسفه ی خلقت او و این جهان چیست، او از کجا آمده؟ برای چه آمده؟ و به کجا می‌رود؟ و به عبارت دیگر آمدن و رفتن ما چه فایده ای دارد؟

کمتر کسی هست که این سؤالات به فکر او نیامده باشد و از خودش این سؤالات را نپرسیده باشد. و به قول مولوی:

روزها فکر من این است و همه شب سخنم

که چرا غافل از احوال دل خویشتم

مانده ام سخت عجب، کز چه سبب ساخت مرا

یاچه بودست مراد وی از این ساختنم

از کجا آمده‌ام، آمدنم بهر چه بود

به کجا می‌روم آخر ننمایی وطنم

اولین و اساسی‌ترین رکن دین اسلام ایمان به خداوند یکتاست، خداوندی که خالق هر چیزی و برتر از همه چیز است، ایمان همانند مأموری است که بر رفتار و کردار انسان نظارت دارد و جامعه را از فساد، ظلم و ناامنی حفظ می‌کند، بیشتر بیماریهای انسان در اثر بی‌ایمانی و یا ضعف ایمان است، زیرا اگر انسان در زندگی خود احساس بی‌پناهی کند و خود را بدون تکیه گاه بیندارد، احساس پوچی می‌کند، بنابر این انسان اگر قائل به خالق باشد که آفریدگار او و همه ی پدیده‌های جهان است، در آن صورت

در زندگی خود با اعتماد و اطمینانی محکم هرگز از مشکلات، نمی هراسد و نگرانی به خود راه نمی دهد.

چون انسان به عنوان موجودی از موجودات هستی که همیشه در حال تلاش و حرکت می باشد، وقتی احساس کند زندگی دنیا، نا پایدار و خوشی‌های زندگی زودگذر است از نظر روحی آرامش او به دغدغه و نگرانی تبدیل می شود و این سؤال برای او پیش می آید که فلسفه خلقت او و این جهان ناپایدار چیست؟

هر انسان اهل فکر و اندیشه ای وقتی به عالم خلقت و آنچه در آن است، از نظام آسمانها و زمین و دیگر موجودات، و از همه عجیب تر خود انسان و اعضاء و اجزاء دقیق و پیچیده ی آن دقت کند، در این اندیشه فرو می رود که این جهان با عظمت مخلوق کیست و چگونه بوجود آمده است؟ در بحث ماهیت خلقت، باید کیفیت خلقت مورد توجه قرار گیرد، یعنی کیفیت خلقت موجودات از جهت انواع و صفات و ویژگی‌های آنها، اینکه خلقت چیست و جهان آفرینش چگونه بوجود آمده است، آیا جهان خلقت بر اساس برنامه و هدفی خاص آفریده شده است، و اگر چنین است آن هدف چیست؟ و آن آفرینش از چه منشأی سرچشمه گرفته است.

این چراها و پرسشها از همان ابتدای خلقت انسان وجود داشته و همین امر نیز به زندگی انسان ارزش و معنا داده است، انسان در زندگی خود هر راهی را در پیش گیرد بجز سعادت و کمال خود چیز ی را نمی خواهد، و چون انسان تا زمانی که خود و جهان اطرافش را نشناسد نمی تواند راه رسیدن به سعادت را به دست آورد، پس برای رسیدن به سعادت و کمال اول باید جهان هستی را خوب بشناسد. مطالعه و تحقیق در مورد ماهیت خلقت باعث می شود که انسان از صفات کمال خداوند مثل قدرت، حیات، علم و اراده و امثال آن نیز آگاه شود که این موجب می شود به خالق خود بیشتر وصل شود زیرا مطالعه در عالم خلقت و اسرار و شگفتیها و قانونی که بر آن حاکم است، انسان را به خداوند مؤمن و معتقد و پایبند می سازد.

بهترین راه برای شناخت ماهیت خلقت، مطالعه در اسرار و ویژگی‌ها و انواع موجودات گوناگون در عالم خلقت است، اما اسرار و شگفتیهای پدیده‌های عالم خلقت آن قدر عمیق و گسترده است که هر چه بشر به پیشرفت علمی بیشتری می‌رسد، مجهولات جدیدتری برای او ایجاد می‌شود که او را به تفکر و جستجوی بیشتر در مورد خلقت ترغیب می‌کند، در نتیجه موجب پیشرفت علم و دانش در جامعه می‌شود.

بهترین منبع برای شناخت عالم خلقت، قرآن کریم و روایات معصومین (ع) می‌باشند، قرآن کریم در آیات مختلفی به موضوع خلقت پرداخته و در مورد مباحثی همچون ویژگیهای خلقت، مبدأ و منشاء خلقت، عوالم خلقت، انواع خلقت، و هدفمندی در خلقت، مراحل تکوین موجودات و پدیده‌ها و دعوت به تفکر در خلقت، و شگفتیهای خلقت و ارتباط عجیب موجودات با یکدیگر و مانند آنها سخن گفته است، در قرآن خداوند از انسان‌ها دعوت کرده تا به سیر و مطالعه در نظام گسترده‌ی عالم خلقت و اسرار حیوانات، گیاهان، آسمان و زمین، انسان و غیره بپردازند، تا بدینوسیله به وجود خالق یکتا که همه‌ی پدیده‌ها وجودشان را از او گرفتند، یقین و اقرار کنند. در قرآن کریم حدود ۷۵۰ آیه وجود دارد که از نظام آفرینش و هدف و حکمت خلقت و نیز از اسرار آسمان و زمین، خورشید و ماه، دریا و درخت، گل و گیاه، جماد و جانور، ابر و باران و خلقت شگفت انسان و غیره سخن می‌گوید و آنها را آیات و نشانه‌های خدا در روی زمین معرفی می‌کند، و سفارش می‌کند که این موجودات را با بصیرت و دیدی وسیع مورد مطالعه قرار دهید تا با راز و رمز کتاب طبیعت و نیز با آفریدگار خود آشنا شوید.

پیشوایان بزرگ اسلام نیز با سخنان ارزشمند خود مردم را به شناخت عالم خلقت دعوت نمودند و آنها را تشویق نمودند تا با استفاده از فکر و اندیشه‌ی خود به تدبیر در کتاب طبیعت بپردازند. از جمله‌ی آنها سخنان امیرالمؤمنان علی (ع) در کتاب نهج البلاغه و سخنان دیگر معصومین در کتب حدیثی است که، از ما انسانها دعوت می‌کند که به شگفتیهای موجود در جهان خلقت با چشم بصیرت بنگریم و در آنها اندیشه کنیم.

فصل اوّل:

کلیات

۱- کلیات:

۱-۱- ضرورت و اهمیت موضوع:

ضرورت تحقیق به جهت آگاهی و شناخت و نیز ارضای حس کنجکاوی می‌باشد، زیرا انسان فطرتاً موجودی جستجوگر و کنجکاو است و چون بر اساس آزادی و اختیاری که خداوند به او عطا فرموده، همیشه در حال تلاش و حرکت است، و همواره سعی می‌کند برای رسیدن به تکامل و پیشرفت بفهمد و درک کند، تا انتخاب نماید چون انتخاب، ویژگی هر انسانی است، از جهتی نیز انسان در طبیعت خود را تنها می‌بیند و همیشه در این اندیشه است که از کجا آمده و برای چه آمده و به کجا می‌رود و این آفرینش برای چیست و چرا باید در این عالم این همه مشکلات و سختی‌ها را تحمل کند. بنابراین اگر تحقیق و بررسی کند و فلسفه‌ی آفرینش و هدفمندی خلقت برای او روشن شود، در این صورت با امیدواری تلاش می‌کند تا به سعادت و تکامل برسد و با درک واقعیتهای به خداشناسی رهنمون شود، زیرا که رسیدن به توحید موجب نجات فرد می‌شود و چون جامعه از فرد شروع می‌شود بنابراین موجب نجات و هدایت جامعه می‌شود، علاوه بر این در اثر تحقیق و شناخت حقیقت، آرامش روحی و روانی و نیز قدرت درونی که در انسان ایجاد می‌شود یکی از نتایج بسیار خوب تحقیق می‌باشد.

۱-۲- اهداف و فواید تحقیق:

هدف از این تحقیق، مراجعه به آیات قران کریم و روایات ائمه (ع) و بررسی آنها برای شناخت ماهیت و چگونگی خلقت از دیدگاه قران و روایات می‌باشد تا بدین وسیله از دیدگاه قران کریم و روایات معصومین راجع به کیفیت و چگونگی و حقیقت مبدأ و منشأ خلقت آگاهی و اطلاعات بیشتری به دست آید، قران کریم و احادیث معصومین (ع) موضوع خلقت را به اشکال مختلف مطرح کرده‌اند و در آیات و روایات زیادی درباره‌ی، اوصاف و اهداف خلقت سخن گفته‌اند، علت انتخاب این موضوع

علاقه و حس کنجکاوی راجع به ماهیت و چگونگی خلقت از دیدگاه قران و روایات معصومین می‌باشد، زیرا با بررسی آیات قران و روایات اسلامی، این دو منبع عظیم و ارزشمند میتوان دیدی روشن در مورد بحث خلقت به دست آورد چون بصیرت و شناخت در مورد خلقت موجب میشود که انسان خالق خود را خوب بشناسد و ایمان او به خداوند محکم و استوارتر گردد، و همچنین کسانی که علاقمند به شناخت در موضوع آفرینش و خلقت و نیز علاقمند به موضوعات قرانی می‌باشند این تحقیق جهت استفاده ی آنها مفید می‌باشد.

۱-۳- بررسی پیشینه و سابقه:

در رابطه با این موضوع پایان نامه‌ای با عنوان آفرینش در قران نوشته‌ی غلامعلی تقوی، و فلسفه‌ی خلقت انسان در قران از دیدگاه علامه طباطبائی نوشته‌ی محسن لطفی، و کتاب راز آفرینش نوشته‌ی عبدالله حیدری، و آفرینش جهان آغاز خلقت در قران و روایت نوشته مهدی صادقی و پیدایش و خلقت از منظر قران و تورات نگارش آتوسا نجف لوی موجود می‌باشد که به مباحثی در مورد انواع خلقت، نظم آفرینش، هدف خلقت و منشأ آن و نیز به بیان آراء و نظرات فیلسوفان و متفکران درباره‌ی خلقت پرداخته‌اند، و نیز کتابهایی با عناوین دیگر که فقط در برخی از مطالب خود به موضوع خلقت پرداختند از جمله کتاب هستی بخش نوشته‌ی سید عبدالکریم هاشمی نژاد و آلبرت اینشتین نوشته‌ی بوریس کوزنتسوف و جهان‌آفرین نوشته‌ی سید محمد شیرازی و آموزش فلسفه نوشته‌ی محمد تقی مصباح یزدی که در بخش‌هایی به این موضوع پرداخته‌اند، اما این تحقیق در پی آن است که ماهیت و چیستی خلقت و آفرینش را در قران کریم مورد بررسی قرار دهد.

۱-۴- پرسش‌های تحقیق:

الف- جایگاه خلقت از دیدگاه قران و روایات چگونه است؟

ب- آیا آفرینش امری مستمر و مداوم است؟

پ - جهان با این همه وسعت و موجوداتی که دارد، مخلوق کیست ؟

ج-هدف از خلقت جهان چیست و چرا انسان مرگ رادر پیش دارد؟

۱-۵- فرضیه:

الف-ماهیت خلقت از قران قابل شناسایی است.

ب-خلقت فقط بر وجود باری تعالی متکی است.

ج- خداوند فیاض علی الاطلاق است و خلقت امری واجب است.

د- علت بیشتر مشکلات جامعه ی بشری بی اعتقادی به منشأ ومبدأ خلقت است.

۱-۶- روش تحقیق:

روش تحقیق در موضوع ماهیت خلقت، بنیادی و به صورت کتابخانه‌ای است به این صورت که با مراجعه به قران کریم و دسته بندی آیات مربوط به هر نوع از موضوع خلقت و نیز استفاده از کتب روایی و کتابهای مختلف دیگر و همچنین نرم افزارهای جامع التفاسیر و گنجینه‌ی روایات و دیگر نرم‌افزارهای مربوط به این موضوع اقدام به فیش برداری و جمع آوری مطالب نمودم و سپس با تنظیم مطالب به تجزیه و تحلیل آنها پرداختم.

فصل دوم:

معنا و مفهوم خلقت

۲-۱- تعریف خلقت

خلقت به معنای پدید آوردن چیزی که نبوده و موجود شود. یعنی موجودی که ممکن است باشد و ممکن است نباشد و این محتاج به این است که کسی آن را ایجاد کند، که آن ایجاد کننده خودش نیز می تواند مخلوق خالق دیگر باشد و یا خالق باشد که او مخلوق دیگری نمی باشد و بالذات موجود است یعنی وجود او ازلی است و این وجود از او قابل سلب نیست که آن همان خدا و خالق کل می باشد.

راغب اصفهانی در تعریف خلقت می گوید: «خلقت به معنای ابداع و ایجاد شی است بدون اینکه اصل و قالبی داشته باشد»^۱

﴿بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾^۲؛ او آفریننده آسمانها و زمین است و چون اراده آفریدن چیزی کند، به محض آنکه گوید: موجود باش، موجود خواهد شد.

و گاهی خلقت به معنای ایجاد شی از شی دیگر می باشد.^۳

﴿إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ﴾^۴؛ خداست که (در جوف زمین) دانه و هسته را می شکافد، زنده را از مرده و مرده را از زنده پدید می آرد، آن (که چنین تواند کرد) خداست، پس به کجا گردانیده می شوید (و نسبت خدایی را به آنان که نتوانند می دهید)؟

علامه طباطبایی در تعریف خلقت می گوید: «خلق به حسب اصل لغت به معنای سنجش و اندازه گیری چیزی است برای اینکه چیز دیگری از آن بسازند، و در عرف دین در معنای ایجاد و ابداع بدون الگو استعمال می شود خلق ایجاد چیزی است که در خلقت آن تقدیر و تالیف به کار رفته باشد، حال چه به نحو لقاح چیزی به چیز دیگر باشد، مانند تفکیک اجزاء نطفه به یکدیگر و یا ادغام نطفه

۱- محمد حسین، راغب اصفهانی، مفردات الالفاظ القرآن، انتشارات ذوی القربی، قم، ۱۴۲۳ق، ص ۲۹۶.

۲- بقره، ۱۱۷.

۳- محمد حسین، راغب اصفهانی، همان کتاب، ص ۲۹۶.

۴- انعام، ۹۵.

ماده به نطفه نر و سپس افزودن مواد غذایی به آن و هزاران شرایط که در پیدایش و خلقت یک انسان و یا حیوان است، و چه به نحو دیگری که از قبیل ترکیب جزئی به جزء دیگری نباشد، مانند تقدیر ذات موجود بسیط و تعیین حد وجودی و آثار آن و روابطی که با سایر موجودات دارد. و این معنا از آیات کریمه قرآن نیز به خوبی استفاده می‌شود،

مانند ﴿وَحَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقْدَرَهُ تَقْدِيرًا﴾، و آیهی ﴿الَّذِي أُعْطِيَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾، و آیهی ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾ که خلقت خود را به همه چیز تعمیم داده است.^۱

شیخ صادق احسان بخش در آثار الصادقین می‌گوید: «خلق به معنای تقدیر اصطلاحاً شیوع و شهرت دارد.»^۲

آقای جعفر سبحانی می‌گوید: «خلقت چند معنا دارد:

۱- چیزی را که پس از نیستی موجود کنند و در ایجاد آن از هیچ کسی کمک نگیرند این معنا فقط در خدای متعال فرض دارد و هیچکس جز خدای متعال نمی‌تواند چیزی را مستقلاً بدون استمداد از قدرت لایزال خدای متعال از عدم بوجود آورد.

۲- چیزی را از عدم به وجود آورند ولی با اذن و اجازه و رضایت خدای متعال، اینگونه خلق کردن برای اولیای خدا و کسانی که مورد رضایت او هستند امکان دارد.

۳- از مواد موجود مثلاً مقداری خاک جاننداری را بسازند این معنا هم برای کسانی که خدا به آنها این قدرت را بدهد امکان دارد. مانند: حضرت عیسی که قرآن در مورد او می‌فرماید: ﴿وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ أَيْكُمَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي﴾^۳؛ و هنگامی که از گِل، شکل مرغی به امر من ساخته و در آن می‌دمیدی تا به امر من مرغی می‌گردید، و کور مادرزاد و پیس را به امر من شفا می‌دادی.

۱- محمد حسین، طباطبائی، تفسیر المیزان، انتشارات جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه، قم، ۱۳۷۴ش، ج ۸، ص ۱۸۹.

۲- صادق، احسان بخش رشتی، آثار الصادقین، انتشارات روابط عمومی ستاد برگزاری نماز جمعه، ۱۳۷۱ش، ج ۱۵، ص ۳۷۹.

۳- مائده، ۱۱۰.

۴- خلقت به معنای مجازی، چنان که می‌گوییم فلانی خَلَقَ سخن، خالق شعر یا خدای شعر است.

۵- خلقت به معنای اندازه‌گیری. مانند خلق الثوب که پارچه ای را اندازه می‌گیرد تا لباسی از آن ببرد.^۱

خلقت یک نوع فیض از جانب خداوند است برای بوجود آوردن چیزی که وجود ندارد، و نیستی را هستی دادن است یعنی خداوند آنچه را که امکان خلق شدن و پدید آمدن دارد، می‌آفریند و خلق می‌کند.

خلقت یعنی پدیدآمدن چیزی که می‌شد نباشد، یعنی موجودی که ممکن است باشد و ممکن است نباشد و این محتاج به این است که کسی آن را ایجاد کند که آن ایجاد کننده خودش نیز مخلوق خالق دیگر نباشد.

کارهای انسان نیز تحت اراده‌ی خداوند و در طول خالقیت اوست یعنی ما انسانها و تمام پدیده‌های جهان هستی که در پدید آمدن و هست شدن به دیگری نیازمندیم اگر چیزی را ایجاد کنیم، این خلقت و کار ما در نهایت به علت العللی که قائم به ذات خودش می‌باشد و هستی از او جدا نمی‌شود منتهی می‌شود، که آن وجود مستقل همان آفریننده عالم خلقت است.

۲-۲- حوزه معنا شناسی خلقت

در قرآن واژه‌هایی چون، أَخْرَجَ، القاء، انشاء، جَعَلَ، حیاة، ذَرَأَ، صَنَعَ، فَطَرَ، و نیز فَلَقَ، نَصَبَ، تساقط، أَعَدَّتْ، یبدأ، یعید، انزَلَ، کُنْ فیکون به این معنا بکار برده است. أَخْرَجَ: به معنای اختراع کردن و خارج کردن چیزی از مکانی می‌باشد^۲ و بیشتر در مورد اعیان بکار می‌رود.^۳ مانند:

۱- رضا، استادی، خدا و صفات جمال و جلال، ج ۲، ص ۱۴۳.

۲- محمد، بندر ریگی، المنجد، انتشارات ایران، تهران، ۱۳۷۵-۱۳۷۴، ج ۱، ص ۳۷۳.

۳- محمد حسین، راغب اصفهانی، همان کتاب، ص ۲۷۸.

﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾^۱؛ بگو: چه کسی زینت‌های خدا را که برای بندگان خود آفریده حرام کرده.

القاء: به معنای خلقت و بوجود آمدن می‌باشد، و در جایی بکار برده می‌شود که آن خلقت بدون وجود علل و اسباب عادی صورت گیرد مثل خلقت حضرت عیسی (ع).

علامه محمد حسین طباطبایی در مورد آیه زیر می‌فرماید: ﴿عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أُلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ﴾^۲ او رسول خداست و کلمه الهی که به مریم فرستاده شد. ﴿وَ كَلِمَتُهُ أُلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ﴾: تفسیری است برای معنای کلمه «کن» یعنی خلقت و ایجاد، که این کلمه وقتی بر مریم بتول یعنی بکر و دست نخورده القاء شده باردار بر عیسی روح الله گردید با اینکه اسباب عادی از قبیل ازدواج و غیره در بین نبود که ﴿إِذَا قُضِيَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾^۳

انشاء: از نشأت گرفته شده و به معنای آفریدن و بوجود آوردن چیزی و تربیت کردن آن است^۴، و این کلمه بیشتر در مورد مخلوقاتی که دارای روح هستند و تربیت پذیرند بکار برده می‌شود؛^۵ یعنی خلقتی دیگر بعد از خلقت اول، مانند انسان که بعد از بوجود آمدن اصل آن یعنی جسم او خلقتی دیگر دارد که آن دمیدن روح در آن است. مانند:

﴿ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظْمًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾^۶؛ آنگاه، نطفه را علقه و علقه را گوشت پاره و باز آن گوشت را استخوان ساختیم و سپس بر استخوانها گوشت پوشانیدیم (و پیکری کامل کردیم) پس از آن (به دمیدن روح پاک مجرد) خلقتی دیگرش انشا نمودیم.

۱- اعراف، ۳۲.

۲- نساء، ۱۷۱.

۳- محمد حسین، طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۵، ص ۲۴۴.

۴- محمد، بندر ریگی، همان کتاب، ج ۲، ص ۱۹۷۲.

۵- محمد حسین، راغب اصفهانی، همان کتاب، ص ۸۰۷.

۶- مؤمنون، ۱۴.

﴿إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً﴾^۱؛ که آنها را ما در کمال حسن و زیبایی بیافریده‌ایم.

﴿أَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَكُنَّ أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ﴾^۲؛ آیا شما درخت آن را آفریدید یا ما آفریدیم.

جَعَلَ: به معنای خلقت است و بیشتر در جایی بکار برده می‌شود که خلقت چیزی به خاطر چیزی دیگر و با وجود چیزی دیگر باشد.^۳ مانند:

﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾^۴؛ و خدا از جنس خودتان برای شما جفتهایی قرار داد.

﴿جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾^۵؛ و از آب هر چیز زنده‌ای را آفریدیم؟

حیاء: یکی از صفات ذات خداوند است که همه‌ی موجودات زنده نیز زندگی و حیات خود را از خداوند می‌گیرند، حیّ در مورد موجودات قابل رشد و نمو مثل گیاه و حیوان بکار برده می‌شود.^۶

﴿وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾^۷؛ و خداست که زنده می‌گرداند و می‌میراند و خدا به هر چه کنید آگاه است.

﴿اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾^۸؛ بدانید خداوند زمین را بعد از مرگ آن زنده می‌کند.

﴿هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾^۹؛ خداست که زنده می‌کند و می‌میراند و باز همه به سوی او بازگردانده می‌شوید.

ذراً: در جایی بکار برده می‌شود که خداوند متعال آنچه را که ایجاد کرده است، آشکار می‌کند.^{۱۰}

یعنی در مورد اشیائی بکار برده می‌شود که در نقشه‌ی هستی خلق شدند ولی هنوز ظاهر نشدند، و با

۱- واقعه، ۳۵.

۲- واقعه، ۷۲.

۳- محمد حسین، راغب اصفهانی، همان کتاب، ص ۱۹۷.

۴- نحل، ۷۲.

۵- انبیاء، ۳۰.

۶- محمد حسین، راغب اصفهانی، همان کتاب، ص ۲۶۸.

۷- آل عمران، ۱۵۶.

۸- حدید، ۱۷.

۹- یونس، ۵۶.

۱۰- محمد حسین، راغب اصفهانی، همان کتاب ص ۳۲۷.